

Рік VII.

Р. 1898 кн. V.

Т. XXV.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEWČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

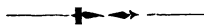
REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEWŠKYJ

VII Jahrgang.

1898, V B.

B. XXV.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

МОЛОТОВСЬКЕ СРІБЛО.

Археологічна замітка М. Грушевського¹.

Тому два роки в с. Демидові, філії села Молотова (недалеко Николаєва над Дністром), на новім цвинтарі, на глибокости метра знайшов ся скарб у глинянім невеликім (півлітровім, як мені писали) горнці. Обставини нахідки і ціле се місце не виказали ніякого сліду, щоб тут була колись могила; се був скарб в повнім значінню того слова. Горнець при копанню зовсім знищив ся, срібні-ж річи, що були в нім, перейшли до музею львівської Ставропііії, де й переходуєть ся тепер сей скарб. Він складаєть ся з ось яких срібних (виключно) річей:

1) з одного наручника (брансолети), зложеного з двох частин, злучених рядом обручок;

2—3) з пари наручників, зроблених з срібної стяжки, три рази зігнутої спирально;

4—5) з менших наручників, подібно зроблених з срібної стяжки, зігнутої в $2\frac{1}{2}$ круга;

6—7) з пари подібних (але не однаких) кульчиків (каблучок) до висків з трома галочками;

8—9) з пари однакових кульчиків до ух, теж з трома галочками;

¹ Тому рік подав я був коротку звістку в Записках (т. XV, Miscell.) про сей цікавий скарб; тепер, завдяки дозволу хв. заряду Ставропііійського інституту і його вп. сеніора проф. Дра Шараневича, могу опубліковати сі цікаві річи; уважаю своїм обовязком висловити на сім місці подяку хв. заряду й його сеніору за їх ласкавий дозвіл, а пароху с. Молотова о. В. Соколовському за подані ним відомости про подробиці нахідки.

10—12) з трох перстенів з печатками;
 13) одного перстень з скрученого дрота;
 14) одного перстень з геометричним черненим рисунком на щитку;

15) одного перстень, що мав камінець (камінця нема);

16—80) 65 чеських монет — грошей, широких і малих (*minores et majores*), з них 3 менших Вячеслава II (1278—1305), а 21 більший і 38 менших кор. Іоана I Люксембурьського (1311—1346), по означенню віденської центральної археологічної комісії, котрій сей скарб посилав ся; три монети не прочитано.

Ті предмети дуже інтересні самі по собі, а ще більше — завдяки тому, що мають дуже докладну дату в виді сих монет з першої половини XIV в.; на останку — дуже інтересне саме місце находки, бо взагалі галицькі находки досі майже не входили в круг студий над давньою руською штукою.

Перегляньмо їх за порядком.

На долученій фототипичній таблиці¹⁾ в горі подано наручник. Він досить делікатної, але й нетрівкої роботи. Складається з двох симетричних половинок, закінчених рядом тонких срібних каблучок — шарнерів (всіх їх було п'ять або шість), що входять одні між другі; в каблучки єї встромлювалась затичка (бронзові дротики тепер) і звязувала обидві частини; разом взявши наручник має коло 23 см. наоколо, отже вимагав руки досить замашистої²⁾. Кожда половина наручника має в середині гладку срібну бляшану поверхню, на зверхній частині срібну бляшку з вирізьбленими (травірованими) рисунками; наложеною на сю бляшечку срібною рамою в формі аркад кожда половина поділяється на три частини, на три поля. Середнє поле одної половини має схематично зроблену цвітку (лілію), середня бляшка другої — неформенну фігуру чоловіка — ловця, в гостроверхій (турецькій) шапці, що в одній руці має спис, а в другій — здобич (як думаю — схематично зроблену птицю). Бічні поля на обох половинах мають симетричні фігури голубів: всі вони зроблені схематично, в однаковій позі: сидять, піднявши

¹⁾ З робітні Тшемеского у Львові. Предмети, як видно з долученої до неї скалі, зменьшені на ній на третину (в півтора раза); не подаю міри предметів, бо її видно з тієї долученої скалі.

²⁾ Д. Кондаков (Руські кладки I, с. 138) догадувався, що єї великі наручники носились поверх одія.

голови, задерши крила в гору; обидві пари відрізняють ся деякими деталями. Береги (рами) половинок і трикутники між аркадами прикрашені випуклими точками; пробиті дірочки служили, очевидно, для якихось тепер затрачених окрас, може камінців; дві петлички на другій половинці очевидно служили для привішування якихось окрас (брельоків). Наручник був уже заношений і замочки заховались у фрагментах.

Сей тип наручників добре звістний і досить частий в нашій штуці княжого періода. Таж сама форма (дві половини, злучені шарнерами), розміщенне декорацій і теми рисунків повторяють ся в иньших находках. Зовсім подібний наручник, орнаментований теж трома наложеними на бляшку аркадами, з рисунками птиць і змії на полях сих аркад, знайдено в Києві 1893 р. (тепер переховуєть ся в петербурьськїм Ермітажі, відділ „руських старинностей“, шафа 5)¹⁾; зовсім подібна і половинка наручника з Чернигова (находка 1887 р.), що переховуєть ся тамже²⁾, тільки вона дуже знищена: поля аркад на ній зовсім пропали. Мотив аркад в простійшій формі, де сі аркади не наложені, а награвіровані на самій бляшці, як і рисунки на полях, повторяєть ся на цілім ряді иньших наручників; при тім часом сей основний орнамент дістає ще додатки, нпр. на наручнику з кївської нахідки в оселі Раковського³⁾ сей орнамент подвоюєть ся: аркади йдуть двома рядами; в парі наручників з Териховського скарба (Орлов. губ.) або на новонайденим володимирьськїм аркади займають верхню частину наручника, а під ними бачимо иньший, плетений орнамент⁴⁾, але взагалі орнаментация аркадами (особливо трома)⁵⁾ — се дуже трівкий мотив для сієї річі, широко росповсюднений.

Що до орнаментациі самих полей, то чоловічі фігурки, як на молотівськїм наручнику, стрічають ся у нас дуже рідко. Натомісь дуже росповсюднені в нашій давній штуці иньші орнаментацийні мотиви. Схематичну ділію вкажу на наручнику з оселі Раковського, де голубів заступають иньші улюблені форми русько-

1) Описаний у Толстого і Кондакова Русскія древности V, с. 123—4.

2) Вона видана у Кондакова Русскіє клады, табл. XI, ч. 1.

3) Виданий у Кондакова оп. с. с. 138.

4) Териховські видані у Кондакова Русскія древности V, с. 115, володимирьськїй — Археологическія извѣстія и замѣтки 1896, с. 369.

5) Наручники, орнаментовані аркадами, але в иньших комбінаціях (не по три) див. в московськїм історичнїм музею, саля IV, вітр. 8 (з м. Романова Могилівської губ.) і в володимирьськїй находці 1896 р.

византийського стилю — сирени; взагалі се орнамент дуже популярний. Схематично зроблених голубів бачимо на київським наручнику з нахідки 1893 р., на тереховських наручниках, і взагалі — се улюблений мотив нашої юбілерської штуки¹⁾.

Одже сей наручник з Молотова є дуже типовим взірцем давньої руської штуки, як що до своєї техніки, так і що до орнамента. Натомість інші молотівські наручники не звичайні. Сі дві пари наручників із срібної стяжки (на таблиці подано по одному предмету з кожної пари, внизу) повторяють в сріблі дуже старий тип спиральних наручників бронзових, розповсюджених і в середнедунайській бронзовій культурі; для галицької Руси можу вказати бронзові наручники з вузної стяжки нпр. з Висоцька і з Чехів²⁾. Золоті наручники з спіральної стяжки, зовсім подібні, але звичайно орнаментовані на кінцях головками, часто стрічають ся в чорноморських (еленізованих) нахідках (особливо порівняти наручник з Анапи в Ермітажі, піраміда I, ч. 216 h, де кінцеві орнаменти дуже слабкі, сходять на ніщо. Срібних наручників сього типу в українсько-руських нахідках вказати не можу, тим молотовські наручники мають особливий інтерес.

Дві пари каблучок (більших і менших — на таблиці подано обидва більші, а з менших одну (в середині), бо вони однакові), належать до варіацій т. зв. київського типа, широко розповсюдженого в кряях давньої руської держави. Він характеризується власне трома галочками, насадженими на дріт, що імітують три перлини або намиста на дроті; менші з них могли носитись в усі, більші — носились або на усі, або причеплялись до волося чи якогось наголовного убраня (шапочки то що). Галочки орнаментувались різно; молотовські належать до категорії горошковатих: галочка вкрита як би горошком, що імітує галку, обсажену дрібними перлами (се імітація на трох з молотовських ковтків віддана дуже докладно і на оригіналах і на фототипії). Подібно орнаментовані ковтки стрічаємо поміж українськими; нпр. в розкішній колекції ковтків з оселі Єсикорського (Київ) маємо їх кілька, найблизше своєю технікою пригадує молотівські ковток виданий Кондаковим (Русские клады I)

¹⁾ Порівняти нпр. золоті ланцюхи з Київа — з Михайлівського скарба і з оселі Лескова (Кондаков op. c. I табл. VI і X.

²⁾ Zbiór wiadomości do antropologii krajowej XIV, c. 50; чеські нахідки, ще неопубліковані.

на табл. IV, ч. 21, або між ковтками з Княжої гори видані Бобрінським (Кургани близь См'ялы II, табл. XX, ч. 9 і 11), тільки київські ковтки цього типа мають галочки більш циліндричної форми. Дріт коло галочок обмотаний філіграновим дротом, як звичайно.

Пара менших молотовських ковтків мають галочки круглі, пара більших — овальні, бочілковаті; се характерна відміна, що не стрічаєть ся, скільки знаю, на українських ковтках цього типа, але подибуєть ся де инде — в східніх нахідках, на Поволжю, на Кавказі¹). Два більші молотовські ковтки мають той самий рисунок, тільки різнять ся виконанням: ковток поданий на таблиці з лівого боку має характер незручної схематизованої імітації другого: майстер не розумів значіння тієї горошковатої — перлової орнаментации. Середні галочки на обох трохи більші від бічних. Характерні ще сі скобочки на середніх галках обох ковтків: вони очевидно мали служити до протягання через них нитки чи дротика з якимсь намистом, чи перлами, або до привішування ланцюжків з якимсь намистом, як бачимо на розкішних ковтках з Великого Болгара (Ермітаж, ів. шафа 2), де стрічаємо теж і ковтки з подібними скобочками на галочках.

Дуже інтересні три перстені з печатками. Всі вони мають на печатці рисунок птаха, дуже нефоремний і схематичний, а на-

около напись; на двох написи кирилицею, на однім: ПЕЧАТ+ІВАНОВА, печать Іванова (вона подана на фототипічній таблиці,

¹) Такі овальні, бочілковаті, чи жолудковаті галочки, гладкі, не орнаментовані бачимо на ковтках з Камбулти (Кавказ) — Ермітаж, вітр. I (дві пари), гладкі і орнаментовані — на ковтках з Казанської губернії (Вел. Болгара), срібних і золотих (Ермітаж Рус. старинн., шафа 2, оден з них див. у Кондакова Рус. древности, V, с. 97, тамже згадка про подібний ковток Ізабелі Католічки в Мадридськім музею с. 138). Вкінці тіж овальні галки, не орнаментовані, великі, бачимо на характерних ковтках з Сибирської губ. (з одною галкою). — Ермітаж іbid., шафа 4.

з боку, і на сій стороні — самий щиток її); на другім: **ПЕЧАТ+СКОЧКОВА**, печать Скочкова; напись на третім я не міг прочитати; деякі букви нагадують глаголицю, але глаголицькою азбукою я не міг написи розв'язати.

Цікаво, що написи зроблені на печатках просто, отже на відбитку імена читались би навиворіть.

З сих печаток Скочкова виглядає трохи підозріло; ніяких слідів старини на собі не має, виглядає як сьвіжо вибілена мідна, зроблена дуже грубо, аби як прильотовано щиток до товстого дрота (тепер її прильотовано на ново, бо відпав був щиток); насуваєть ся думка, чи се не фальзифікат, але я не відважуюсь признати його рішучо фальзифікатом. — може се тільки сильно і незручно відчищений перстень?

На Україні не могу вказати печаток з іменами з сього часу, хоч печатки з ріжними рисунками і значками стрічають ся досить часто (Кондаков Русскіє клады, I, с. 103, 107). Що на Руси широко уживались печатки, про се сьвідчить умова з Греками 944 р.

Четвертий перстень скручений з трох срібних шнурків, а з них кождий теж зсуканий з двох дротиків. Сей стиль — плетений дріт в ріжних варіяціях дуже часто стрічаєть ся в нашійниках (гривнах), наручниках, рідше в перстнях „княжої“ епохи, одначе і тих не бракує — вкажу нпр. два перстені в колекції Поля (Каталогъ кол. Поль, I, табл. XII, ч. 49—50, пор. наручник з Княжої гори, виданий у Бобрінського II, таб. XX, ч. 5).

Два иньші перстені (14—15) не мають нічого інтересного, для того я й не уважав їх потрібним публікувати.

Я мав нагоду піднести в своїй попередній замітці і тепер знову повторяю, вже вказавши на анальогічні предмети з иньших наших нахідок: молотівська колекція має дуже типовий характер; маємо в ній цілий ряд предметів характерних для старої руської, під византийськими і сусідніми впливами розвиненої штуки, т. зв. княжої доби. Молотівська нахідка показує, з одного боку, ще раз, що й західня окраїна українсько-руської землі входила в круг сієї штуки, з другого боку — що ся штука була ще в силі у нас в XIV в. і загинула, мабуть, під новими впливами, що принесли з собою XIII—XV в.: се були східні, але відмінні від давнійших впливи і ще більше — перевага західньої культури.

